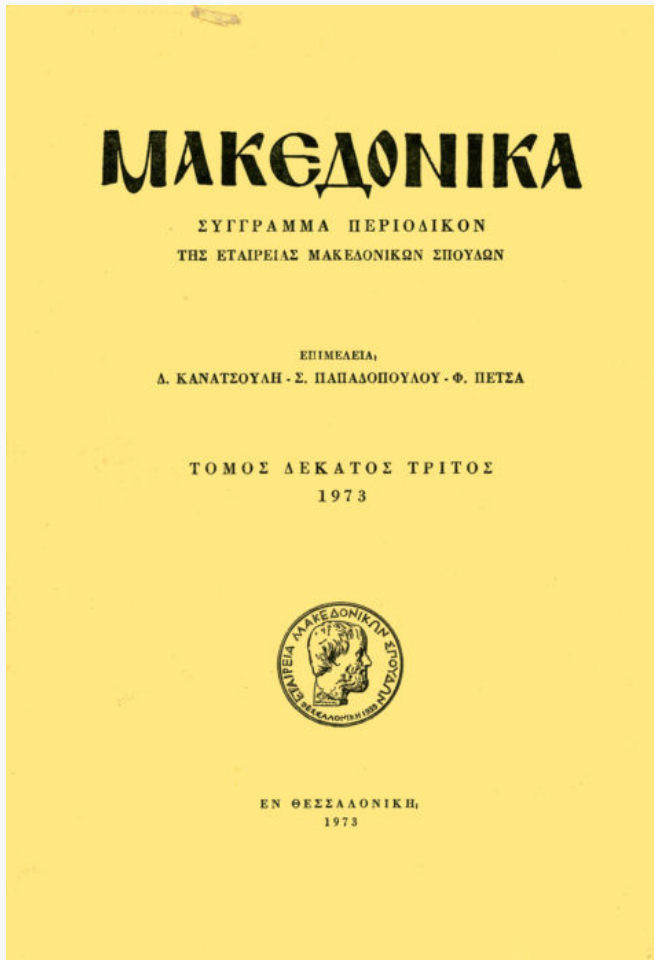


## Μακεδονικά

Τόμ. 13, Αρ. 1 (1973)



### Συμπληρωματικές ειδήσεις για τον διάκονο Καλλίνικο Μάνιο από τη Βέροια

Μάρκος Φώσκολος

doi: [10.12681/makedonika.902](https://doi.org/10.12681/makedonika.902)

Copyright © 2014, Μάρκος Φώσκολος



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Φώσκολος Μ. (1973). Συμπληρωματικές ειδήσεις για τον διάκονο Καλλίνικο Μάνιο από τη Βέροια. *Μακεδονικά*, 13(1), 217–226. <https://doi.org/10.12681/makedonika.902>

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ  
ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΑΚΟΝΟ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟ ΜΑΝΙΟ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Με τὴν ἐργασία τοῦ Ζαχ. Τσιρπανλῆ γιὰ τοὺς Μακεδόνες σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου<sup>1</sup> ἔγιναν γνωστὰ πολλὰ πρόσωπα, μερικὰ γιὰ πρώτη φορά, ποὺ συνέβαλαν στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Καλλίνικος Μάνιος ἢ Μανιὸς ἀπὸ τὴ Βέροια<sup>2</sup>, ποὺ ἔγινε δεκτὸς στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1642 σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν, ἐνῶ ἦταν διάκονος.

Μετὰ τὸ 1647, δηλαδὴ μετὰ ἀπὸ 5 χρόνια σπουδῶν, ὁ Καλλίνικος φεύγει ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ περνᾷ στὸ Κολλέγιο Urbano di Propaganda Fide<sup>3</sup>, ὅπου ἔμεινε ὡς τὶς 17 Αὐγούστου 1649, ὅταν ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰδικότερα γιὰ τὴν πατρίδα του τὴ Βέροια, ὅπου καὶ δίδαξε<sup>4</sup>.

Τὸ σκοτεινὸ σημεῖο τῆς παραμονῆς τοῦ Μάνιου στὴ Ρώμη εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀλλαγὴ Κολλεγίου: πότε ἀκριβῶς ἔγινε καὶ γιὰ ποῖο λόγο. Δυστυχῶς, τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας δὲν μᾶς δίνουν καμιὰ ἀπάντηση σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἀλλαγῆς, ποὺ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στὶς 12 Μαΐου 1647 καὶ 9 Μαΐου 1648<sup>5</sup>. Μποροῦμε ὥστόσο νὰ διειλεκάνουμε ἀρκετὰ τοὺς λόγους ποὺ τὸν ὀδήγησαν (ἢ ποὺ ὀδήγησαν τοὺς ἀνωτέρους του) νὰ ἀλλάξῃ Κολλέγιο.

Στὸν Κώδικα Barb. gr. 280 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀνάμεσα σὲ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν καὶ σὲ ἄλλους Ἑλληνες μαθητές<sup>6</sup>, συναντήσαμε δύο ἑλληνικὲς ἐπιστολές, χωρὶς χρονολογία, ποὺ ἔφεραν τὴν ὑπογραφή *Ἰ δ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος*<sup>7</sup> καὶ μιὰ ἔκθεση, ἀχρονολόγητη καὶ ἀνυ-

1. Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Οἱ Μακεδόνες σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ ἡ δράση τους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία (16ος αἰ. - 1650), Θεσσαλονίκη 1971.

2. Τσιρπανλῆ, ἔ.α., σ. 115-120 καὶ 196-200. Βλ. καὶ σ. 265 (εὐρετήριο).

3. Τὸ Κολλέγιο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Οὐρβανὸ Ἡ' (1 Αὐγούστου 1627) καὶ λειτουργεῖ μέχρι σήμερα (βλ. Τσιρπανλῆ, ἔ.α., σ. 117, σημ. 7).

4. Τσιρπανλῆ, ἔ.α., σ. 196-200.

5. Τσιρπανλῆ, ἔ.α., σ. 117-118.

6. Βλ. φ. 28α (Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος Λογοθέτης)· φ. 41α (Φραγκίσκος Κόκκος καὶ Ἰωάννης Ματθαῖος Καρποφύλλης)· φ. 45α (Φερδινάνδος Ricci)· φ. 51α (Γεώργιος Πιέριο).

7. Ὁ Καλλίνικος, ὅταν ἔφθασε στὸ Κολλέγιο ἦταν ἤδη διάκονος (βλ. Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τ. 14, φ. 16β)· βλ. Τσιρπανλῆ, ἔ.α., σ. 116 καὶ σημ. 5.

πόγραφη, που άρχιζε όμως με τις λέξεις: *Io Callinico, monacho greco...* (ή έκθεση αυτή είναι γραμμένη στα Ιταλικά). Ήξετάζοντας το περιεχόμενό τους το συσχετίσαμε άμέσως με την ύπόθεση του Μάνιου.

#### Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η κ α ι π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν ο ε γ γ ρ ά φ ω ν .

Όπως σημειώσαμε παραπάνω, και τὰ τρία έγγραφα είναι άχρονολόγητα: μόνο μιá επιστολή φέρει τήν ήμερομηνία *Ίουλίω ιζ'*, χωρίς έτος, ενώ τὰ άλλα δύο δέν έχουν καμιά ένδειξη.

Οί δύο επιστολές άπευθύνονται στο ίδιο πρόσωπο, τόν Λουκά Λουσθένιο (ιταλ. *Lusthenio*). Δέν μπορέσαμε νά βρούμε ποιό είναι αυτό τó πρόσωπο. Κατά τή γνώμη μας, πρόκειται για τόν βιβλιοθηκάριο τών Barberini Λουκά *Holsthein*<sup>1</sup>, αλλά δέν μπορούμε νά βρούμε για ποιό λόγο ó Καλλίνικος τó γράφει λάθος τó όνομα αυτό, παρ' όλο που μοιάζουν τόσο.

Πιστεύουμε ότι οί δύο επιστολές γράφηκαν σέ μικρή χρονική άπόσταση ή μιá άπό τήν άλλη. Καί στις δύο αναφέρεται μιá έπικείμενη άποδημία για τή Γαλλία, τήν όποία ó Καλλίνικος θεωρεί σίγουρη· και στις δύο αναφέρεται έπίσης κάποιος *ένθυμητικόν* ή *μνημονικόν ιδιόχειρον* που πρέπει νά γράφει για τόν Φραγκίσκο Ingoli, γραμματέα τής Propaganda<sup>2</sup>, όποτε πρέπει νά θεωρήσουμε μάλλον βέβαιο ότι ή τελείως άχρονολόγητη επιστολή γράφηκε τόν μήνα Ίούλιο.

Σχετικά με τή δεύτερη επιστολή: στην άρχή, στ. 3-5, ó Μάνιος αναφέρει στόν *Holsthein* ότι τόν επισκέφθηκε ó Ingoli και τόν έρώτησε πώς είναι. Ό Μάνιος απήντησε *σὲ καλός* (διαβ. *σὲ καλῶς*) *έπειδὴ ἤστέρημαι τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου*. Η έρώτηση του Ingoli προϋποθέτει ότι ó Καλλίνικος βρίσκεται στó Κολλέγιο Urbano και όχι στó Έλληνικό, όπως έπίσης ότι ή άλλαγὴ αὐτῆ είναι πρόσφατη, δηλαδή τó 1648. Έξ άλλου μᾶς βεβαιώνει τó γεγονός τού θανάτου τού Ingoli που έπῆλθε στις 24 Ἀπριλίου και όχι τόν Αὐγουστο τού 1649<sup>3</sup>, όποτε με σιγουριά μπορούμε νά θεωροῦμε και τις δύο

1. Για τó Λουκά *Holsthein*, γνωστό έλληνιστή, μέχρι σήμερα δέν έχει γραφή μιá μονογραφία που νά εξετάζει τις πολύπλευρες έρευνές του. Βλ. τó άρθρο τού *F r a n c . B a r b e r i* στην «*Enciclopedia Cattolica*», τ. VI, στήλη 1466, όπως και τήν έκδοση τών επιστολών του πρὸς διάφορους λογίους τής έποχῆς του που μαρτυροῦν, κατά κάποιον τρόπο, τήν όλη δραστηριότητά του, *L u c a e H o l s t h e n i i , E p i s t o l a e a d d i v e r s o s , c u r a I . F . B o i s s o n a d e , P a r i s i i s 1817*.

2. Ό Φραγκίσκος Ingoli υπῆρξε πρώτος Γραμματέας τής Propaganda άπό τις 6 Ίανουαρίου 1622 ως τις 24 Ἀπριλίου 1649· βλ. *J o s e f M e t z l e r , F r a n c e s c o I n g o l i , d e r e r s t e S e k r e t a r d e r K o n g r e g a t i o n s d e P r o p a g a n d a F i d e M e m o r i a R e r u m* 1 (1622-1700), Rom-Wien 1972, σ. 197-243.

3. *N . K o w a l s k y , S e r i e d e i C a r d i n a l i P r e f e t t i e d e i S e g r e t a r i d e l l a S a c r a C o n g r e g a z i o n e « D e P r o p a g a n d a F i d e » , R o m a e 1962 , σ . 20-21 και 32*.

ἐπιστολὲς γραμμένες τὸν Ἰούλιο τοῦ 1648, λίγους μῆνες δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μάνιου ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στὴ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς αὐτές, ἂν θεωρήσουμε πρώτη ἐκείνη τῆς 17ης Ἰουλίου, ὁ Καλλίνικος περιγράφει μιὰ συζήτησίν του ποῦ εἶχε πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες μὲ τὸν Ingoli σχετικὰ μὲ τὰ πρόσφατα σχέδια τοῦ Καλλίνικου γιὰ τὸ μέλλον. Φαίνεται ὅτι ὁ Καλλίνικος εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Holstein νὰ σταλῆ στὴ Γαλλία καὶ νὰ μιλήσῃ πρῶτος ὁ Holstein στὸν Ingoli. Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ingoli φαίνεται πρόθυμος γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Καλλίνικου, βρίσκει τὴν δυσκολία τῆς ὑποτροφίας μὲ τὴν ὁποία σπούδαζε στὴν Propaganda. Ἡ δυσκολία αὐτὴ ἔγκειται στὴν ἀποστολὴ τῶν χρημάτων στὸ Παρίσι, ὅπου, πρὶν συγκεκριμένα, ἤθελε νὰ πάῃ ὁ Ἕλληνας Διάκονος, «Studiando là le scienze e perfetionandomi nella lingua Greca», ὅπως θὰ γράψῃ ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν ἔκθεσίν του πρὸς τὴν Propaganda. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν δυσκολία ἀπαντᾷ ὁ Μάνιος ὅτι πιθανὸν νὰ προβλέψῃ γι' αὐτὸ ὁ Holstein. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶχε αὐτὸ τὸ σκοπὸ, νὰ εἰδοποιήσῃ δηλαδὴ τὸν Γερμανὸν προστάτην του, γιὰ νὰ ξέρῃ τί θέση νὰ πάρῃ, ἂν τυχὸν συναντηθῆ μὲ τὸν Ingoli, ποῦ προέτρεπε τὸν Καλλίνικο νὰ γράψῃ μιὰ ἔκθεσιν γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ στὸν Καρδινάλιο Carroni, Ἀντιπρόεδρο (Vice-Prefetto) τῆς Propaganda.

Ἡ δευτέρη ἐπιστολὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ πῶς γνωρίσθηκε ὁ Μάνιος μὲ τὸν Γερμανὸν λόγιον. Φαίνεται ὅτι ὁ Holstein ἐνδιαφέρθηκε νὰ βρῆ στὴ Ρώμῃ κάποιον Ἕλληνα ποῦ νὰ γνώριζε καλὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴ διόρθωσιν χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων καὶ Ἑλλήνων Πατέρων. Ὁ Καλλίνικος πληροφορεῖ τὸν Holstein ὅτι τελείωσε τὴ διόρθωσιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Σωκράτη<sup>1</sup>, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖον βιβλίον. Προτίθεται ἀκόμη νὰ συνεχίσῃ αὐτὲς τὶς διορθώσεις ὅλη τὴν περίοδον ποῦ θὰ βρισκείται στὴ Ρώμῃ, μέχρις ὅτου ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία. Αὐτὸ τὸ ταξίδι θεωρεῖται σίγουρον ἀπὸ τὸν Καλλίνικο καὶ γι' αὐτὸ προτίθεται νὰ γράψῃ *ἐνθυμητικὸν πρὸς τὴν ὄδον τελευμένην σὺνάξιν*, δηλαδὴ πρὸς τὴν Congregatio τῆς Propaganda. Παρακαλεῖ στὸ τέλος τὸν Holstein νὰ τοῦ συμπαρασταθῆ μπροστὰ στὸν Καρδινάλιον Barberini (Antonio, junior) ποῦ ἦταν Πρόεδρος τῆς Propaganda.

Τὸ τρίτον ἔγγραφο εἶναι τὸ «ἐνθυμητικὸν» γιὰ τὸ ὁποῖον μίλησε ὁ Καλλίνικος στὶς δύο προηγούμενες ἐπιστολὰς. «Παραλήπτῃς» φαίνεται νὰ εἶναι

1. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» τοῦ Σωκράτη τυπώθηκε καὶ στὴν «Ἑλληνικὴ Πατρολογία» τοῦ Migne, τ. 67, στήλ. 29-842. Δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ οὔτε στὴν Βατικανὴ Βιβλιοθήκῃ οὔτε στὴν «Angelica» τῆς Ρώμης, ὅπου ὁ Γερμανὸς λόγιος ἄφησε τὰ χειρόγραφα του, ἕνα χειρόγραφο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ποῦ νὰ φέρῃ διορθώσεις εἴτε ἄλλες ἐνδείξεις ὅτι πέρασε ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Μάνιου.

ό Holsthein («Vostra Signoria») που έπρεπε να το παραδώσει στον Καρδινάλιο Barberini.

Ἄπ' ὅσα γνωρίζουμε με βάση τις δυο ἐπιστολές, πρέπει να τοποθετήσουμε τη συγγραφή αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως στο τέλος Ἰουλίου 1648 ἢ στὴν ἀρχὴ Αὐγούστου τοῦ ἴδιου ἔτους, τὸ ἀργότερο. Τὸ κείμενο φέρει ὀρισμένες γραμματικὲς διορθώσεις, ἄγνωστο ἀπὸ ποιὸ χέρι, χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία. Πιθανὸν νὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν Λουκά Holsthein πού, ἀφοῦ τὸ διάβασε καὶ τὸ διόρθωσε, τὸ ἔδωσε ἔπειτα στὸν Καρδινάλιο Ἀντόνιο Barberini.

Σύμφωνα με ὅσα γράφει σ' αὐτὴ τὴν ἐκθεση ὁ Καλλίνικος, οἱ Ἰησοῦιτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου<sup>1</sup> τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ «αἰρετικὸ» στὴν Ἱερά Ἐξέταση (Sant' Ufficio) τῆς Ρώμης. Δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐκθεση αὐτὴ ποῖα εἶναι ἡ κατηγορία καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ τὸ μάθουμε αὐτὸ σήμερα, γιατί τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως παραμένει κλειστὸ στὸ κοινό. Μετὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν κατηγορία καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Καλλίνικου, οἱ Ἰησοῦιτες ἔκαμαν γνωστὸ τὸ γεγονός στὸ Ρωμαϊκὸ Κολλέγιο, δηλαδὴ στὸ Ἐκκλησιαστικὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ρώμης, ὅπου παρακολουθοῦσαν τὰ μαθήματα ὅλοι οἱ μαθητὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου.

Ἡ Ἱερά Ἐξέταση ἀναγνώρισε τὴν ἀθωότητα τοῦ Καλλίνικου καὶ φρόντισε νὰ γίνῃ δεκτὸς στὸ Κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας. Ἄν πράγματι ἐγινε κατὰ τέτοιο τρόπο, δηλαδὴ ἂν ἡ ἴδια Ἱερά Ἐξέταση φρόντισε γιὰ τὴν ἀλλαγὴ Κολλεγίου, τότε σημαίνει ὅτι πράγματι ὁ Μάνιος ὑπῆρξε ὄμμα σκευωρίας τῶν Ἰησοῦιτῶν ἀνωτέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου καὶ ὅτι οἱ κατηγορίες αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως ἔχουν κάποια σοβαρὴ βάση.

Συνεχίζοντας τὴν ἐκθεσή του ὁ Ἑλληνας Διάκονος ἀναφέρει ὅτι στὸ νέο Κολλέγιο ζοῦσε με τὴν ὑποτροφία πού ἡ ἴδια ἡ Propaganda χορηγοῦσε στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου γιὰ τὸν Ξαβέριο Τιμόνη ἀπὸ τὴ Χίο. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὰ πράγματα φαίνονται περισσότερο συγκεχυμένα, γιατί ἡ ἐκθεση τοῦ Μάνιου φαίνεται νὰ λέῃ ὅτι με τὴν εἰσοδὸ του στὸ Κολλέγιο Urbano, ὁ Ξαβέριος Τιμόνης δὲν εἶχε πιά δικαίωμα στὴ δική του ὑποτροφία. Πιθανὸν οἱ Ἰησοῦιτες τοῦ Κολλεγίου νὰ τοῦ βρῆκαν μιὰ νέα ὑποτροφία ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε γιὰ τὸν Ξαβέριο Τιμόνη βλέπουμε ὅτι οἱ Ἰησοῦιτες τοῦ Κολλεγίου τὸν ὑπεράσπισαν<sup>2</sup>,

1. Οἱ Ἰησοῦιτες πῆραν τὴ διοίκηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, γιὰ πρώτη φορά, τὸ 1591 καὶ ἔμειναν ὡς τὸ 1604 καὶ γιὰ δευτέρη φορά τὸ 1622 ὡς τὸ 1773, ὅταν ὁ πάπας Κλήμης ΙΔ' διέλυσε τὸ τάγμα τους.

2. Βλ. Θωμᾶ Παπαδοπούλου, Αἰγαιοπελαγίται μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, «Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν», τ. 8 (1970), σ. 559, ὅπου περιληπτικὴ βιογραφία καὶ ἀρχειακὲς ἐνδείξεις, στίς ὁποῖες ἄς προστεθοῦν Ἀρχεῖο Propaganda, Acta, τ. 19 (1649-50), φφ. 317 καὶ 327, ὅπου ἀνα-

πιθανὸν γιατί κάποιος θεῖος του, ὁ Φραγκίσκος Τιμόνης, ἦταν Ἰησοῦ-  
της στὴ Χίο<sup>1</sup>.

Ὁ Καλλίνικος συνεχίζοντας τὴν ἔκθεσή του, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀνώτεροι τοῦ Κολλεγίου τοῦ ἀπαγόρευσαν, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Κολλέ-  
γιο, νὰ συμμετάσχη, σὰν Διάκονος, στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλεγίου. Πρά-  
γματι στὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1648 τοῦ ἀρνήθηκαν καὶ τὴ Θεία  
Κοινωνία καὶ ἀπαγόρευσαν στοὺς ἄλλους Ἑλληνες μαθητὲς νὰ ἔρχονται  
σὲ ἐπαφὴ μαζί του. Αὐτὸ συνέβαινε ὄχι μόνο στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλε-  
γίου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες Ἐκκλησίες τῆς Ρώμης, ὅπου οἱ Ἰησοῦτες  
εἶχαν ἐπιρροή καὶ ὅπου τὸν εἶχαν κατηγορήσει γιὰ «αἰρετικό». Σὲ τέτοιο  
βαθμὸ τὸν εἶχαν κατηγορήσει, γράφει πάντα ὁ Μάνιος, ὥστε νὰ ζῆ μέσα σὲ  
ἓνα συνεχὲς ἄγχος.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔγινε τόσο ἀνυπόφορη, ὥστε ὁ Καλλίνικος συναν-  
τήθηκε μὲ τὸν Ingoli<sup>2</sup>, μὲ τὸν ὁποῖο συμφώνησε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ νὰ  
πάη στὴ Γαλλία, ἀφοῦ προηγουμένως συνεννοηθῆ μὲ τὸν Καρδινάλιο Ἄντι-  
πρόεδρο Carponi. Ὁ Καλλίνικος, πιστεύοντας ὅτι ὁ Carponi δὲν μπορούσε  
νὰ δώσῃ παρόμοια ἀδεία, ἀπευθύνθηκε στὸν Πρόεδρο Καρδινάλιο Ἄντωνιο  
Barberini, διὰ μέσου τοῦ φίλου του Λουκά Holsthein. Ὁ Holsthein ἔπρεπε  
νὰ ἀναφέρῃ στὸν Καρδινάλιο ὅτι ὁ Καλλίνικος, σύμφωνος μὲ τὸν Γραμ-  
ματέα Ingoli, ἤθελε νὰ πάη στὴ Γαλλία καὶ εἰδικώτερα στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ  
συνεχίσῃ τὶς σπουδὲς του. Στὸ τέλος τῶν σπουδῶν του θὰ ἐπέστρεφε στὴν  
«περιοχὴ» του γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ Εὐαγγέλιο στοὺς ἄλλους μοναχοὺς σύμφωνα  
μὲ τὴ θέληση τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Γρηγορίου ΙΓ' καὶ  
τῆς Propaganda, πάπα Οὐρβανοῦ Η'<sup>3</sup>. Περιμένει τελικὰ ἀπόφαση τοῦ Καρδι-  
ναλίου, διὰ μέσου τοῦ Holsthein, γιὰ τὴν ὑποτροφία στὸ Παρίσι, τὴν ἴδια  
πού μέχρι τότε εἶχε στὸ Κολλέγιο Urbano. Προσθέτει ἐπίσης ὅτι στὸ Πα-  
ρίσι πιθανὸν νὰ συνεργασθῆ καὶ στὴν Βασιλικὴ Τυπογραφία.

Ἐλαβε ἀπάντηση, ἔγγραφο, ὁ Καλλίνικος; Πιθανὸν ναί, ἂν καὶ δὲν μᾶς  
εἶναι γνωστὴ. Δὲν γνωρίζουμε τελικὰ γιὰ ποῖο λόγο δὲν πραγματοποιήθηκε  
τὸ σχέδιο τοῦ Καλλίνικου. Βρῆκαν ὑπερβολικὲς τὶς κατηγορίες τοῦ Μάνιου

---

φέρονται διάφορες αἰτήσεις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου πρὸς τὴν Propa-  
ganda ὑπὲρ τοῦ Ξαβερίου Τιμόνη.

1. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 558, στὸ τέλος τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰωάννη Ἄντωνίου  
Τιμόνη, ἀρ. 1, ἀδελφοῦ τοῦ Ξαβερίου.

2. Βλ. τὴν περιγραφή αὐτῆς τῆς συναντήσεως πού μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν  
πρώτη ἐπιστολὴ πού δημοσιεύουμε παρακάτω.

3. Βλ. τὴν ἰδρυτικὴ Βούλα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τῆς 13 Ἰανουαρίου 1577, ἀπὸ  
τὸν Πάπα Γρηγόριο ΙΓ' εἰς «Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum  
Pontificium», Taurinensis editio, Augustae Taurinorum 1863, τ. 8, σ. 159-162 καὶ τοῦ Πάπα  
Οὐρβανοῦ Η', εἰς «Bullarum, κ.λ.», ἔ.ἀ., τ. 13, Augustae Taurinorum 1868, σ. 574-581.

έναντίον τῶν Ἰησουιτῶν τῆς Ρώμης; Δὲν γνωρίζουμε. Ἐκεῖνο πού εἶναι σίγουρο εἶναι ὅτι ὁ Καρδινάλιος Carroni, πού συγχρόνως ἦταν καὶ προστάτης τοῦ Κολλεγίου Urbano, ἀποφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν Καλλίνικο στὸ ἴδιο Κολέγιο ὡς τὸ Πάσχα τοῦ 1649<sup>1</sup>.

Ἡ ὅλη υπόθεση δὲν ἐξελίχθηκε ὅπως ἐπιθυμοῦσε ὁ Καλλίνικος, ἴσως γιατί στὸ μεταξύ πέθανε ὁ Φραγκίσκος Ingoli πού, τουλάχιστο στὴν ἀρχή, ἦταν σύμφωνος μὲ τὴν ἀποστολή τοῦ Καλλίνικου στὴ Γαλλία. Ἔτσι στὶς 17 Αὐγούστου 1649 ἀποφασίσθηκε νὰ δοθοῦν στὸν Καλλίνικο 50 σκοῦδα γιὰ τὸ ταξίδι του ὡς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὴ σχολή τοῦ Νικολάου Ρώση.

Πρὶν τελειώσουμε τὴν παρουσίαση αὐτῶν τῶν ἐγγράφων, ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι τὸ ἄγνωστο πρόσωπο Λουκᾶς Lusthenio πρέπει νὰ εἶναι πράγματι ὁ γνωστὸς λόγιος Λουκᾶς Holsthein, πράγμα πού ἐξηγεῖ τὸ πῶς βρίσκονται σήμερα στὴ συλλογὴ Barberini οἱ δύο ἐπιστολὲς τοῦ Ἑλληνα Διακόνου Καλλίνικου Μάνιου.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀκόλουθη ἀντιγραφὴ τῶν 3 ἐγγράφων, διατηρήσαμε τὸ πρωτότυπο κείμενο, ὅπως τὸ βρήκαμε. Μόνο τὸ ἰταλικὸ κείμενο τοῦ τρίτου ἐγγράφου τὸ παρουσιάζουμε μὲ ὀρθογραφικὲς διορθώσεις.

#### ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

A. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκᾶ Lusthenius. Ἀναφέρεται στὴ συνομιλία πού εἶχε μὲ τὸν Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας σχετικὰ μὲ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Ρώμη.

Αὐτόγραφο

Ρώμη, 17 Ἰουλίου [1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 21α-22β.

*Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ τιμωτάτῳ Κυρίῳ λουκᾶ λουσθενίῳ* <sup>1</sup> χαίρειν.  
<sup>2</sup> Τῇ τετραδίῳ χάρις τῆς ἐξετάσεως τῶν μαθητῶν ἦλθεν ὁ θεοφιλῆς <sup>3</sup> ἰγ-  
 κοιλίς καὶ πυνθανόμενος μου μόνον εἰ καλῶς ἔχω; εἶπον οὐ καλὸς <sup>4</sup> ἐπειδὴ  
 ἤστέρημαι τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου. Καὶ αὐτὸς ἔφη ὅτι εἶπε μοι <sup>5</sup> ὁ κύριος λου-  
 σθένιος περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμ<sup>6</sup>μάτων ἐν ταῖς  
 γαλλίαις ἀλλὰ πῶς ἐκεῖ ζήσεις; καγὼ εἶπον καλῶς εἰ <sup>7</sup> θέλετε πέμπειν μοι  
 τὰ ἀργύρια ἅπερ καὶ ἐνταῦθα ἔχω παρὰ τοῦ ἑλληνο <sup>8</sup> μουσείου (ἐπτα γὰρ ἀργύ-  
 ρια περὶ ξαβερῶν τῶ ἑλληνομουσείῳ ἐδίδουσαν <sup>9</sup> ἐπειτα ὤρυσαν ἐκεῖνα φνλάτ-  
 τεσθαι διεμέ) κακεῖνος ἔφη στέργω <sup>10</sup> ἀλλὰ τίς αὐτὰ ἐκεῖ σοι κομίσει οὐκ οἶδα.  
 Ἐγὼ ἔφη, ὁ κύριος λου <sup>11</sup> σθένιος ἴσως περὶ τούτου προβλέψει. ταῦτα εἰπὼν

1. Τ σ ι ρ π α ν λ ῆ, ἔ.ἀ., σ. 118.

Στίχ. 11. Στὸ περιθώριο διακρίνεται τὸ τέλος τῆς λέξεως ...αμένα, γραμμῆνης ἀπὸ ἄλλο χέρι.

ἐκέλευσέ μοι γρά<sup>13</sup> ψαι αὐτῶ μνημονικὸν ἰδιόχειρον, ἵνα μνησθεῖς λαλήση περὶ  
 τούτου<sup>14</sup> τῷ καρδιγράφῃ καπονίω. Ταῦτα γράφω ἐν βία μὴ παραλειφθεῖς  
 /<sup>15</sup> ἔλθειν αὐτόθι, ἵνα εἰ μὲν τὶ ἐρωτήσῃ βοθηήσι μοι ἢ σὴ λογίωτης. ἔρῳσο:  
 /<sup>16</sup> Ἰουλίω ις'.

/<sup>17</sup> ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.

(φ. 22β) /<sup>18</sup> *Al molto Illustré Reveren<sup>mo</sup> signore*

/<sup>19</sup> *Luca Lusthenio*

/<sup>20</sup> *Al Palazzo della Cancelaria.*

B. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκά Lusthenio. Ἐναφέρει τὴν διόρ-  
 θωση τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» τοῦ Σωκράτη καὶ προσφέρεται καὶ γιὰ ἄλλες παρό-  
 μοιες διορθώσεις. Θεωρεῖ τὴν ἄδεια τοῦ Καρδινάλιου γιὰ τὴν ἀναχώρησή του στὴ Γαλλία  
 σχεδὸν σίγουρη.

Αὐτόγραφο

Ρώμη, [Ἰούλιος 1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 19α-20β.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ σοφοτάτῳ ἐμῷ ἀθέντι /<sup>2</sup> κυρίω κυρίω λουκᾶ τῷ  
 λουσθενίω /<sup>3</sup> τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν.

/<sup>4</sup> Τὴν μὲν βίβλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους ἤδη /<sup>5</sup> κατὰ  
 τὸ πρωτότυπον ἐπανόρθωκα, πλὴν τοῦ τελευταίου /<sup>6</sup> βιβλίον, ὃ διορθώσω πρὸ  
 τῆς τοῦ ὑπηρετόν ἐλεύσεως. /<sup>7</sup> Ὅθεν αὔριον κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν ὥραν  
 /<sup>8</sup> ἐλθέτω ληψόμενος ἀμφοτέρας τὰς βίβλους. Εἰ μὲν /<sup>9</sup> δὴ καὶ ἕτερον τι πονη-  
 θησόμενον ἢ σὴ ἐκλαμπρότης /<sup>10</sup> πέμψαι προαιρεῖται οἰδέ με πρόθυμον ἐκπο-  
 νῆσαι /<sup>11</sup> μέχρις ἂν ἐνθὲν δε εἰς τὰς γαλλίας ἀποδημήσω, /<sup>12</sup> διῆθυνούσης τῆς  
 καλῆς ὑμῶν διαθέσεως. ἐφ ὅσον /<sup>13</sup> καὶ περὶ οὗ προσέταξε μοι, ἢ σὴ ἐντιμότης  
 λαλήσαι τῷ /<sup>14</sup> πν(ευμα)τικῷ π(ατ)ρι(γ)ω γεωργίω, ἥδη συνέντευχον ἐπινεύοντι ὅσα  
 /<sup>15</sup> ἂν ἢ σὴ ἐκλαμπρότης ὑπὲρ ἐμοῦ διατάττηται, καὶ /<sup>16</sup> γὰρ περὶ τούτου χαίρω  
 μὲν, οὐ πάνομαι δὲ ἱκετεύειν /<sup>17</sup> συνεχῶς τὴν ἡμετέραν εὐνοίαν ἐπιμβλήσασθαι  
 περὶ /<sup>18</sup> τῆς ἐμῆς ἀποπομπῆς. Ἄλλ' ὅσον κατὰ τὸ παρὸν /<sup>19</sup> δοθήτω ἐνθυμη-  
 τικὸν πρὸς τὴν ὄδε τελουμένην σύναξιν /<sup>20</sup> συμπαρόντι καὶ βοηθούντι μοι τῷ  
 ἐξοχοτάτῳ καρδι /<sup>21</sup>νάλη κυρίω βαρβερίνω, ἵνα παντάπασιν ἄδειαν ἔ(sic) /<sup>22</sup>ἔχω  
 πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν παρασκευάζεσθαι. ἔρρωσο.

/<sup>23</sup> ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.

(φ. 20β) /<sup>24</sup> *All' Illustr<sup>mo</sup> signor luca lustenio*

/<sup>25</sup> *Roma in Cancelaria.*

Γ. Ἐκθεση τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τοὺς Ἐνωτέρους τῆς Propaganda, διὰ μέσου  
 τοῦ Λουκά Holsthein. Ἐναφέρεται στὴν ὅλη περιπέτεια τοῦ Μάνιου μὲ τις ἐκκλησιαστικὴς  
 ἀρχὲς στὴ Ρώμη καὶ τὴν τελικὴ του ἐπιθυμία νὰ ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία πρὸς συνέχιση  
 τῶν σπουδῶν του.

Αὐτόγραφο

[Ρώμη, Ἰούλιος-Αὔγουστος 1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 23α-24α.

*Io Callinico, monacho greco, non posso più stare nè in Collegio nè in Roma, perchè affatto li Padri Jesuiti mi hanno infamato, mentre che primo, tradendomi al Sant' Ufficio, andarono al Collegio Romano e pubblicarono la mia carceratione perchè io fosse un haeretico, et altri mali contra di me, il quale l'ho saputo  
5 così dalli scolari del Collegio Greco, come da altre persone.*

*Ma il S. Officio uedendo la mia innocenza, non solamente mi hanno concesso la libertà ma anco procurarono che intrassi in Collegio de Propaganda Fide, non ritornando più in Collegio Greco, perchè mi potevo mantener in Collegio de Propaganda con la paga, la quale daua la S. Congregazione al Collegio Greco  
10 per il sustentamento del xauerio Timone, che portò alli jesuiti gran fastidio. Onde andando jo nella festa della Pentecosta alla Chiesa di S. Athanasio, non solamente non mi lasciarono concelebbrare con il uescovo Greco, come ero solito, et il uescovo sopradetto desideraua, ma anco me impedirono di non comunicare, come li altri scolari; ne meno questo era sufficiente, ma chiamando il uescouo,  
15 lo dissero che non doueuo uenire perchè disturbauo li scolari. Onde li scolari che mi uoleuano bene, li hanno dato penitenza perchè mi haueuano parlato. Ma nemmeno questo li bastò, perchè andorono subitamente a dire che li Signori Cardinali non solamente (φ. 23β) l'hanno messo là per studiare, ma esperimentarlo si ueramente fusse come l'hanno accusato, del resto lo mandano uia per il che uanno  
20 cercando delli scolari la mia uita, che cosa parlo, che dico, si metto sotto sopra il Collegio et altre simili cose. Uanno molte uolte i Jesuiti da diuerse nazioni così nelle chiese come nel Collegio, dimandando e dicendo che io son un diauolo. Onde da chi si deue argumentare che non solamente li Jesuiti del Collegio Greco mi perseguitano, ma tutti unanimi, mentre i confessori del Jesu e di San Pietro uanno  
25 inuestigando queste cose. Per la qual cosa non hauendo quiete ma sempre perturbatione e nel studiare e nel stare e nel dormire e nel camminare perchè la gente che mi uede, ammaestrati da questi, uanno dicendo, ecco l'eretico, massimamente*

---

Στίχ. 12. Δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ποίος εἶναι αὐτός ὁ Ἐπίσκοπος. Ὡς γνωστόν, στὴν Ἐκκλησία τῶν Κολλεγίου, κατὰ καιροὺς, βρισκόταν καὶ κάποιος Ἕλληνας Ἐπίσκοπος γιὰ τὶς ἐπίσημες τελετὲς (χειροτονίες κ.λ.). Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τὸν μητροπολίτη Κασσανδρείας Λαυρέντιο, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στὴ Ρώμη ἐκεῖνα τὰ χρόνια (δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ πότε μέχρι πότε) ὕστερα ἀπὸ τὰ γνωστὰ γεγονότα ποὺ συνετάραξαν τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Πατριαρχείας τοῦ Κυρίλλου Λούκαρη. Στοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Κασσανδρείας (βλ. Ἠθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 7, στήλη 392), ὁ Λαυρέντιος ἀναφέρεται τὸ 1639, ἐνῶ τὸ 1640 κατέχει ἄλλος αὐτὴ τὴν ἔδρα. Τὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια (μετὰ τὸ 1649) τὸ ὄνομά του συναντᾶται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Propaganda, SOSG, τ. 289, φφ. 101-126, ὡς Ἕλληνας Ἐπίσκοπος στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στίχ. 24. Ἡ «Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ» εἶναι ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τῶν Ἰησουιτῶν στὴ Ρώμη.

li Jesuiti, li quali lo publicano col il supra detto modo anco a quelli che nulla notitia hanno di me.

Tutto questo ho narrato al monsignor Inguli, il quale haueua animo che fosse 20  
 mandato in presenti in franza. Solamente mi disse che io parlasse con il Cardinal Cappone, ma pensando io che lui non fosse Patron assoluto, uorei che uo  
 Signoria parlasse all'Em. Card. Barberino in tal maniera: che il mon signor In-  
 guli è contento che mi sia datta la prouesione, con che mi mantengo qui, in parisi  
 acciò studiando là le scienze e perfetionandomi (φ. 2' α) nella lingua greca possa 35  
 finalmente esser mandato alla mia regione, doue insegnarò li monaci e li altri e  
 predicarò al loro l'euangelio di Χρῶ. E per probatione delli mei studij manderò  
 lettere, che mi si anno testomij li maestri et altri insigni homini, acciò che mes-  
 suna cosa paga la congregatione in uano. Perchè o dandomi o non dandomi questa  
 prouision non perde niente, perchè si non mi la darano, li Jesuiti la piglieranno 40  
 per xauerio, si mi la daranno li Jesuiti non possono dir niente perchè dalla ca-  
 gione son unscito dal Collegio e nemeno posso stare in Roma. Così andando in  
 parisi seruirò anco nella stampa regia. Questo prego a U.S.<sup>a</sup> trattandomi il ne-  
 gotio mi scriva la risposta.

ΜΑΡΚΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Στίχ. 33. Ἡ λέξις parlasse εἶναι γραμμμένη ἀπὸ ἄλλο χέρι.

## R É S U M É

Marcos Foscolos, Notices complémentaires pour le diacre Callinicos Manios de Berria.

Le diacre Callinicos Manios est arrivé au Collège Grec de Saint Athanase à Rome l'Octobre de 1642 où est resté jusqu' à la moitié de l'an 1647 et il a passé au Collège de la Propagande.

Il est parti pour le Mont Athos en 1649. Son départ du Collège Grec était la conséquence des calomnies par les supérieurs Jésuites du Collège, qui l'ont accusé comme hérétique à la Sainte Inquisition laquelle l'a déchargé des calomnies et l' a envoyé au Collège de la Propagande.

Avec les deux lettres et avec l'exposition inédites de Manios ont été déclarées pour la première fois ses relations avec le renommé Luca Holstein et les causes très drammatiques de son départ du Collège Grec et encore ses projets pour son avenir (le départ pour des études classiques en France et sa collaboration à l'imprimerie royale à Paris), des projets qu'enfin n'ont pas été réalisés.

Les trois documents inédits même s'ils sont sans date, il faut les croire de leur contenu qu'ils ont été écrits en Juillet de 1648. Tous les trois documents ont été pris du cod. Barberinianus gr. 280 de la Bibliothèque Vaticane.